

METODIKA DOPRAVNÍ VÝCHOVY

1.	Úvod	2
2.	Zařízení věnující se dopravní výchově	3
2.1.	Dopravní výchova v mateřských školách	4
2.1.1.	Specifika předpokladů dětí předškolního věku	4
2.1.2.	Význam a cíle dopravní výchovy v mateřských školách	6
2.1.3.	Metodika dopravní výchovy v mateřských školách	6
2.2.	Dopravní výchova na základních školách	9
3.	Informační zdroje	13
4.	Přílohy	14

1. ÚVOD

Rozvoj automobilové dopravy je jedním z charakteristických rysů moderní civilizace. Přinesl nesporně celou řadu pozitivních výsledků v ekonomice, rozvoji technologií, růstu životní úrovně a využití volného času. Jeho odvrácenou stranou je řada negativních důsledků, které stále rostoucí provoz na pozemních komunikacích přináší. K nejvážnějším z nich patří ztráty na životech, zdraví osob a vysoké ztráty materiální a finanční.

Zvrácení dosavadního nepříznivého vývoje dopravní nehodovosti a dosažení jejího poklesu je možné pouze komplexním řešením celé problematiky bezpečnosti provozu na pozemních komunikacích. Znamená to přijetí vzájemně provázaných a účinných opatření na úseku vozidel, komunikací, řízení dopravy a tzv. „lidského činitele“, ale zejména legislativy.

Dopravní nehodovost a její následky se staly v současné době problémem, který musí být systémově řešen na nejvyšší úrovni. Vláda České republiky proto přijala usnesení ze dne 28. dubna 2004 č. 349 o rámcové Národní strategii bezpečnosti silničního provozu. Hlavním cílem „Strategie“ do roku 2010 je snížení počtu usmrcených osob v silničním provozu na 50 % úrovně roku 2002.

Člověk se setkává s pozitivní i negativní stránkou dopravy již v ranném dětství a doprovází jej celým životem. Každý může ovlivnit dopravní nehodovost svými znalostmi a chováním, proto je třeba považovat dopravní výchovu za jednu z priorit ve výchově mladé generace. Dopravní výchova by měla být na čelném místě v dopravně-preventivním působení na děti, ale i na dospělé.

V lékařství, psychologii a pedagogice se obvykle rozlišuje v závislosti na rozsahu patologie jevu prevence primární, sekundární a terciární. Cílem primární prevence je ochrana a posilování zdraví.

Primární prevence zahrnuje především výchovné, vzdělávací, volnočasové, osvětové a poradenské aktivity zaměřené zejména na nejširší veřejnost. Zvláštní pozornost je zaměřena na pozitivní ovlivňování dětí a mládeže (využívání volného času, možnosti sportovního vyžití). Těžiště primární prevence spočívá v rodinách, ve školách a v místních společenstvích.

Podle současného platného zákona o provozu na pozemních komunikacích může osoba starší deseti let jezdit na jízdním kole bez dohledu osoby starší 15 let na silnici, tedy v silničním provozu. Zákon uvádí: „Dítě mladší 10 let smí na silnici, místní komunikaci a veřejně přístupné účelové komunikaci jet na jízdním kole jen pod dohledem osoby starší 15 let; to neplatí pro jízdu na chodníku, cyklistické stezce a v obytné a pěší zóně.“ Dítě starší 10 let neabsolvuje výuku v autoškolě v plném rozsahu jako zájemci o získání řidičského průkazu, i když se v plném rozsahu jako řidič nemotorového vozidla aktivně účastní veškerého „silničního provozu“, a to se všemi možnými důsledky, včetně možných negativních následků.

Tohoto věku 10 let většina žáků dosahuje ve 4. třídě základní školy. V dalších ustanoveních zákona se sice stanovují i další podmínky, jako je např. dostatečná tělesná a duševní způsobilost, v potřebném rozsahu ovládání jízdy na jízdním kole (řízení vozidla) a ovládání předpisů o provozu na pozemních komunikacích. Splnění těchto podmínek však žádný cyklista z citace zákona prokázat nemusí. Standard základního vzdělávání, ze kterého vycházejí „Rámcové vzdělávací programy“, podněcuje zařadit dopravní výchovu do jednotlivých učebních předmětů (např. prvouka, výchova ke zdraví, rodinná výchova, tělesná výchova) v různých ročnících tak, aby žáci zvládli základní pravidla pro chodce nejpozději do třetí třídy a od čtvrté třídy pak základní pravidla pro cyklisty. Je nesporné, že znalosti problematiky chodce a řidiče vozidla se na-

tolik prolínají, že žáci na prvním stupni základní školy již musí znát nejen všechna základní pravidla pro pohyb chodců na pozemních komunikacích, ale též by měli být seznámeni, a to zejména již v 1. až 3. třídě, s elementárními znalostmi řidičů vozidel tak, aby aktivně uplatňovali získané poznatky a dovednosti při svém často samostatném pohybu „v dopravě“.

Tento text je věnován dopravní výchově jako celku. V úvodní kapitole jsou objasněny důvody ke zpracování této problematiky. Druhá kapitola je nazvána „Zařízení věnující se dopravní výchově“. Rozdělena je do podkapitol, v nichž jsou vyjmenovány konkrétní problémy výuky dopravní výchovy podle typu škol. Obsahem podkapitol je dopravní výchova v mateřských, základních, speciálních a okrajově na středních školách. Zabývá se rovněž možnostmi zlepšení dopravní výchovy. Podklady jsou čerpány z literatury, seminářů, internetu a v neposlední řadě ze zkušeností lidí, kteří se dopravní výchovou dlouhodobě zabývají.

Cílem je poskytnout učitelům, zejména na 1. stupni základních škol, přehled nejdůležitějšího učiva, které by děti měly na úrovni teoretických vědomostí zvládnout, a to zejména s ohledem na jejich intelektuální vyspělost. Další fází učení je zdokonalování psychomotorických dovedností a návyků a jejich upevnění.

V základní textové části je pedagogický pracovník seznámen s cíli a metodami, které může využít v procesu vzdělávání dětí z dopravní nauky. Tato část je pojata většinou obecně a koresponduje v mnoha částech s obsahem a metodikou, která je předkládána v různých polohách a na různých úrovních v knihách, člancích a příručkách publikovaných autory, kteří se věnují dopravní výchově dětí, zejména dětí předškolního a mladšího školního věku.

Druhá část (příloha č. 1) je sestavena jako jednoduchý stručný faktologický přehled učiva dopravní výchovy pro 1. stupeň základní školy, a to jak z přehledu znalostí teoretických, tak praktických, které děti prokazují jízdou na dětských dopravních hřištích, kde upevňují a trvale fixují své dovednosti v simulovaném provozu na pozemních komunikacích.

Třetí část práce (příloha č. 2) je věnována paragrafovému znění zákona 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích. Zde je k dispozici seznámení s komentářem ke strohému znění statí zákona s pokusem o jejich rozbor pro co nejlepší orientaci učitele v předpisech, a to z pohledu chodce a cyklisty.

Čtvrtá část práce (příloha č. 3) se věnuje mimo jiné grafickému a popisnému seznámení s nejdůležitějším svislým a vodorovným dopravním značením na pozemních komunikacích, které by mělo být dětmi pochopeno a osvojeno.

Formy a metody, které učitelé použijí v naučné části dopravní výchovy z hlediska prezentace a osvojování, soustavnosti, aktivity a trvalosti uchování získaných vědomostí, dovedností a návyků, jsou různé. Je věcí každého z nich, jaké použije, i s ohledem na časovou dotaci, kterou dostane vedením školy k dispozici.

2. ZAŘÍZENÍ VĚNUJÍCÍ SE DOPRAVNÍ VÝCHOVĚ

Dopravní výchova je teoreticky vypracována od předškolního věku dítěte a pokračuje kontinuálně do dospělosti. Vyučuje se ve školách mateřských, základních, speciálních i středních. Na těchto školách získává žák základní vědomosti, jak se chovat v „silničním provozu“. Látka je žákům přednášena s přihlédnutím na jejich vývoj po stránce duševní a fyzické. Kromě škol se dopravní výchovou zabývají různá mimoškolní zařízení a instituce, například BESIP, dětská dopravní hřiště, kabinety dopravní výchovy, soukromé firmy, autoškoly apod. Po dovršení osmnácti let člověka se sta-

lo takřka společenskou nutností vlastnit řidičský průkaz, což znamená, že většina populace absolvuje výuku v autoškolě, kde získá teoretické a praktické znalosti potřebné k řízení motorového vozidla. Jak jsou tyto znalosti a dovednosti fixovány jedincem, a jak jsou aplikovány v provozu na pozemních komunikacích, by bylo předmětem další rozsáhlé úvahy s přehledy statistiky dopravní nehodovosti v České republice.

Každá výuka musí začínat od osvojení jednoduchých a základních vědomostí, kdy pedagog žáky postupně seznamuje s látkou, která je bází pozdějších ucelených souborů vědomostí, dovedností a návyků. Tak je tomu i v dopravní výchově.

Zde by se měl pedagogický pracovník zaměřit především na tyto úkoly:

- správnou reakci na signály „stůj“, „pozor“ a „volno“, a to jak zvukové, tak světelné
- pochopení významu signálů příslušníka policie při řízení provozu na pozemních komunikacích
- orientace v dopravních značkách jak vodorovných, tak svislých
- orientace v prostoru - chodník, krajnice, stezka pro chodce, park
- nastupování do dopravních prostředků a chování se v nich
- reakční doba řidiče, mechanická prodleva brzd, brzdná dráha

Důležité je přihlížet k individuální odlišnosti dětí a jejich rodinného zázemí. Je třeba využít všechny fáze výuky, kterými jsou motivace, expozice, fixace, diagnóza, aplikace. Používáme zde poznatky vývojové psychologie, sociální psychologie a sociálního učení.

V oblasti tělesné výchovy lze procvičovat pozornost, obratnost, rozhodnost, reakce na signály. V oblasti rozumové – základní barvy – navlékání barevných korálků, geometrické tvary – zasunování tvarů, rozlišení dopravních prostředků – třídění podle velikosti. Orientace v prostoru – pravá a levá ruka vzhledem ke své osobě. Tato orientace a její důkladný nácvik je velmi potřebným základem pro vlastní učení správného přecházení přes pozemní komunikaci. Procvičení pojmů jako před – za – daleko – blízko – vpředu – vzadu – první – poslední patří z hlediska poznávacího procesu k důležitým pojmům orientace v prostoru. Smyslové vnímání procvičuje pedagog v hudební výchově zařazováním sluchových her – vnímání zvuků, intenzity, směru. Tato cvičení jsou důležitá pro správné určení směru pohybu motorového vozidla v provozu na pozemních komunikacích a také pro určení směru blížícího se vozidla s právem přednosti v jízdě, které za jízdy používá zvláštního zvukového a světelného signálu. Ve výtvorné výchově cvičíme hry s barvami, kreslení dopravních značek, v pracovní oblasti např. lepení modelů aut z krabiček. V literární výchově lze využít básničky s dopravní tematikou a povídky s dětským hrdinou. Všechny popsané aktivity se prolínají a pedagog je prakticky procvičuje na vycházkách (což je vlastně opakování i aplikace probrané látky v praxi). Dbá zejména na to, aby děti chodily po pravé straně chodníku, poslouchaly jeho příkazy při přecházení přes vozovku jak v obci, tak mimo obec. Složitější úkoly, jako chůze po krajnici, je vhodné procvičit na dětském dopravním hřišti.

2. 1. Dopravní výchova v mateřských školách

2.1.1. Specifika předpokladů dětí předškolního věku

Výchova moderního člověka k bezpečnosti v provozu na pozemních komunikacích je nezastupitelnou složkou vzdělávací soustavy v České republice, stala se součástí školní výuky i výchovy, mateřskými školami počínaje, i když termínu dopravní výchova není nikde použito.

Teoretickým rozbořením příčin nehodovosti lze dojít k podstatě požadavků směro-

vaných na děti v dopravní výchově. Nehody způsobuje neukázněnost, neopatrnost, neznalost dopravních předpisů, nezkušenost, nerozhodnost, zbrkllost, riskování, nedostatek orientace v prostoru a malá schopnost pohybové reakce na aktuální situaci.

Malé děti mají znalosti, které vymezují respektování a správné pochopení „dopravních pravidel“. Odlišnosti v myšlení a vnímání jsou oproti dospělým nejvýraznější u dětí předškolního a mladšího školního věku. Stejně tak i fyzické schopnosti těchto dětí mají svá specifika:

- dítě má oči v nižší úrovni než dospělý, nevidí všechno to, co oni
- teprve ve čtvrtém roce začíná dítě chápat jednoduché geometrické útvary, (kříž, obdélník), význam dopravních značek je schopno pochopit až mnohem později
- spolehlivé rozlišení barev si dítě osvojí až před nástupem do školy
- bezpečně rozlišit levou a pravou stranu je schopno 50% šestiletých dětí, bezpečně rozlišovat pravou a levou stranu jsou děti schopny až v devíti letech
- význam zvuků neumí dítě vyložit tak jednoznačně jako dospělý
- děti hůře určují polohu zdroje zvuku a neumí určit správně ani směr, odkud přichází
- pozornost je nerovnoměrně zaměřená, nevyrovnané intenzity, dítě si všímá mnoha věcí, těká rychle a nečekaně od jednoho předmětu k druhému
- naučené znalosti nejsou zautomatizovány, ve chvíli spěchu a psychické zátěže podle nich dítě nejedná
- dítě vnímá část podnětu z okolí izolovaně a není schopno je spojit do celku (např. si všimne hezké barvy auta, ale již není schopno spojit totéž auto s nebezpečím)
- dítě je stále připraveno si hrát a tato vlastnost je neopouští ani na vozovce
- dítě neumí odhadnout vzdálenost ani rychlost příjíždějícího vozidla a ani případnou délku jeho brzdové dráhy
- dítě si neuvědomuje, jaký vliv na brzdovou dráhu má stav vozovky (listí, déšť, sníh, led apod.)
- dítě nezná všechna nutná pravidla „silničního“ provozu, a pokud ano, tak je většinou neumí v praxi používat
- dítě vstupuje do jízdni dráhy a vůbec si neuvědomuje nebezpečí, silnice je pro něj jenom dalším prostorem pohybu, jen další cestou, kterou nijak podstatně nerozlišuje od chodníku
- dítě zabrané do hry v ní pokračuje i na vozovce, vběhne tam za pejskem, za kamarádem, za míčem, bez rozmyslu běží na druhou stranu, nerozhlédne se
- dítě začíná chápat, že musí dávat na ulici pozor, před přechodem se rozhlédne, ale pozornost mu nevydrží po celou dobu přecházení, shýbne se pro zajímavý předmět na zemi, začne pozorovat neobvyklé situace a dění kolem sebe
- dítě následuje již přecházející kamarády nebo dospělé, (kteří často porušují pravidla pro chůzi na pozemních komunikacích, zvláště při přecházení vozovky), běží za nimi, cítí se jejich „předvojem“ chráněno a neuvažuje o sobě jako o samostatném chodci
- dítě si „krátí cestu“, nerespektuje přechody pro chodce a semaforey, (vidělo to u dospělých, protože s nimi častokrát přecházelo na červenou pro chodce).
- dítě si hraje při okraji chodníku, kde veškeré hry jsou zvláště nebezpečné
- dítě jede na tříkolce, koloběžce při okraji chodníku, sklouzne do vozovky, může upadnout, ztratí se na okamžik ze zorného pole řidiče vozidla
- dítě neodhadne brzdovou dráhu vozidel a běží „na poslední chvíli“
- dítě uprostřed přecházení zaváhá, dostane strach, vrací se ze středu přechodu zpět; často se s tímto chováním setkáme, když se v průběhu přecházení změní barva na semaforu pro chodce ze zelené na červenou

- dítě považuje známou ulici či silnici blízko domova za vlastní teritorium, kde se mu nemůže nic stát, neuvědomuje si, že i po menší komunikaci může přijet vozidlo, které může překvapit svojí rychlou a bezohlednou jízdou řidiče.
- dítě jde často po nesprávné straně vozovky, jezdí na nevybaveném jízdním kole, které často nesplňuje ty nezákladnější technické podmínky pro provozování jízdních kol na pozemních komunikacích
- dítě jezdí na veřejných komunikacích na kole bez dozoru osoby starší 15 let a bez cyklistické přilby.
- pro děti je obtížné pochopit, proč mají chodit po levé straně silnice čelem proti projíždějícím vozidlům nebo proč nesmí jezdit samostatně, pokud jim ještě nebylo 10 let, když již tak dlouho jezdí a doposud se jim nic nestalo.
- nebezpečné jsou také cesty do školy a ze školy dětí z vesnic a malých obcí v zimě a za šera – malý chodec je pro řidiče ještě méně viditelný než dospělý.

2.1.2. Význam a cíle dopravní výchovy v mateřských školách

Při pěstování základů dopravní kázně a bezpečnosti se pedagog zaměřuje při práci s dětmi především na tyto úkoly:

- vychovávat u dětí obratnost, pohotovost a překonání strachu z neznámého
- vést děti ke správnému chování chodce v dopravě, prohloubit u nich odpovědnost za vlastní jednání v dopravních situacích, vypěstovat v dětech návyk chovat se účelně podle konkrétní dopravní situace
- vypěstovat u dětí návyk správné a pohotové reakce na světelné a zvukové signály, znát význam signálů příslušníků policie při řízení křižovatky (stůj - pozor - volno !)
- učit děti orientovat se v základních dopravních značkách svislých a vodorovných (stezka pro chodce, přechod ...)
- vést děti k používání prostoru pro chodce (krajnice, chodník, přechod, podchod ...)
- učit děti správnému a ohleduplnému chování v dopravních prostředcích, především při nastupování a vystupování

2.1.3. Metodika dopravní výchovy v mateřských školách

Dopravní výchova v MŠ prolíná všemi výchovnými složkami již od nejmladších dětí. Veškeré činnosti je nutno dětem předkládat s účinnými motivačními prvky a je třeba přihlížet k individuálním zvláštěm a schopnostem dětí tohoto věku.

V oblasti tělesné se jedná o cvičení:

- pozornosti (hry „Na budík“, „Kuba řekl“, „Ptáčku, jak zpíváš“...)
- obratnosti (hry „Pohyblivý chodník“, „Na vrabce a hlídače“, „Mířená“... – koulením míče porazit kužel, přenést kelímek s vodou od jedné mety ke druhé, přejít po příčkách ležícího žebříku, obout velké boty a dojít k metě ...)
- rychlosti a pohotovosti (hry „Na hlídače“, „Na kozu a zahradníka“, „Na pejska a kočičku“, „Dobrý den, pojdte ven“... – hry běžecké, závodivé a soutěživé)
- rozhodnosti – postřehu (hry „Na židličky“, „Na kukačku“, „Na kozu a zahradníka“...)
- cvičení orientace v prostoru (hry „Na metro“, „Jedna, dvě, tři, čtyři, pět,“...)
- odvahy (strachový pytel, zdolávání jakýchkoliv překážek ...)
- reakce na signál (hry „Na auta“, „Na barevné domečky“, „Na medvědy a ptáky“, „Na

chlapce a holčičky", „Smíchejte se – rozdělte se“, „Na traktory“...)

V oblasti rozumové procvičujeme:

- základní barvy (např. hra „Barevná pohádka“, třídění a navlékání barevných korálků, oblékání panenek ...)
- geometrické tvary (hra „Pět vteřin a dost“...)
- dopravní prostředky – ty rozlišujeme podle vzhledu, místa pohybu a účelu (hry „Barevná auta“, „Na dopravní prostředky“...)

Dále procvičujeme:

- orientaci v prostoru, pravou a levou stranu vzhledem ke své osobě, řešíme hádanky a úvahové příklady, seznamujeme s dopravními značkami, s jednáním chodce na přechodu, chodníku, vozovce, i s chováním v dopravních prostředcích, s místy určenými ke hrám dětí.

Dále procvičujeme pojmy:

- před – za – těsně před – těsně za – daleko – blízko – vpředu – vzadu – první – poslední ... a opět jako cvičení zařazujeme hry s dopravní tematikou

Smyslové vnímání procvičujeme v oblasti:

- a) hudební – zařazování sluchových her, rozlišování zvuků a intenzity zvuků, určování směru přicházejícího zvuku, nácvik písní s dopravní tematikou
- b) výtvarné – hry s barvami, kreslení a malování dopravních prostředků, značek, dopravních situací, omalovánky
- c) pracovní – vytváření dopravních prostředků z různých krabiček, nalepování, sestavování, výroba dopravních značek a jejich případné aplikace na dopravních kobercích
- d) literární – poslech a nácvik básní s dopravní tematikou, poslech povídek s dětským hrdinou
- e) mravní – ohleduplné chování na chodníku, v dopravních prostředcích, péče o své zdraví, zdravotní příprava

Výsledky získaných poznatků z jednotlivých oblastí je nutné a důležité prakticky procvičovat při pobytu dětí venku. Zejména dbáme na to, aby děti chodily vždy při pravé straně chodníku. Tam, kde není chodník, chodí při levé krajnici a to vždy v útvaru (není-li krajnice, chodí co nejvíce vlevo). S dětmi přecházíme po vyznačených přechodech a i zde se držíme pravé strany. Pedagog vždy používá zastavovací terč (tzv. zastavovací terč pro jiné osoby) – do vozovky vstupuje jako první a opouští ji jako poslední. Je zvláštní, že zastavovací terč znají děti z mateřských škol, na 1. stupni základních škol zastavovací terč učitelé při přecházení dětí vesměs nepoužívají nebo jej vůbec nemají.

Samostatnou chůzi dětí po přechodu, reakci na světelné signály, chůzi při pravé straně chodníku a další lze nejlépe procvičit na dětském dopravním hřišti, kde dětem nehrozí přímé nebezpečí. Pro práci mateřských škol na dětském dopravním hřišti je vypracován metodický list, který by měl být v každé mateřské škole.

Metodický list k pohybu organizovaných skupin dětí předškolního věku v „silničním“ provozu. Pro organizovanou skupinu dětí, které dosud nepodléhají povinné školní docházce, platí ustanovení pro chodce:

- Smí jít v „silničním“ provozu nejvýše ve dvojestupech a musí být doprovázena osobou, která je dostatečně způsobilá, aby na skupinu dohlížela.

- Tam, kde je chodník, chodí zásadně po chodníku v jeho pravé polovině.
- Tam, kde chodník není, smí jít tato skupina po levé krajnici, kde krajnice není, chodí se co nejbližší při levém okraji vozovky.
- Přechází-li skupina na vyznačeném přechodu, má určitou přednost při přecházení vozovky. Osoba, která skupinu doprovází, je oprávněna zastavovat vozidla zastavovacím terčem. Je však třeba, aby brala ohled na ostatní účastníky provozu na pozemních komunikacích, na bezpečnost a plynulost dopravy. Do vozovky vstupuje jako první a zastavovacím terčem zastaví provoz. Znamení k zastavení vozidla se musí dávat včas a zřetelně, s ohledem na okolnosti „silničního provozu“ tak, aby řidič mohl bezpečně zastavit vozidlo, a aby nedošlo k ohrožení bezpečnosti „silničního provozu“. Organizovaná skupina dětí pak přechází přiměřeně rychle, v sevřeném útvaru, při pravé straně přechodu. Doprovázející osoba opouští vozovku jako poslední! V žádném případě není přípustné, aby zastavovací terč používalo k zastavení vozidel v provozu na pozemní komunikaci dítě!
- Při přecházení mimo vyznačený přechod si musí pedagogové uvědomit, že zde mají řidiči přednost při užívání vozovky před organizovanou skupinou přecházejících dětí.
- Při přepravě dětí městskou hromadnou dopravou je třeba dbát zvýšené opatrnosti na zastávce, zejména při nastupování a vystupování.
- Jsou-li dvě tramvaje za sebou, je třeba dát pozor na omezený výhled řidiče tramvaje.

Metodický list pro práci na dětském dopravním hřišti s dětmi mateřských škol.

Na dětském dopravním hřišti si děti nejstarší věkové skupiny procvičují a ověřují znalosti, které získaly při práci ve třídě, na vycházkách a při zájmových činnostech:

- Při příchodu na dětské dopravní hřiště je třeba, aby učitelka seznámila děti s prostředím a vysvětlila, k čemu dopravní hřiště slouží. Je třeba dětem objasnit pojmy jako chodník, vozovka, krajnice, obrubník a v praxi je ukázat a vysvětlit, k čemu jsou potřebné. Učitelka zopakuje, proč jsou na vozovce plné a přerušované čáry (že se jedná také o dopravní značky), po které straně vozovky všechna vozidla jezdí, jak se míjejí a vzájemně vyhýbají.
- Je třeba dětem ukázat svislé dopravní značky, zopakovat jejich význam, případně děti seznámit s těmi značkami, které dosud neznají, procvičit význam barev na semaforu a jak postupovat před vstupem do vozovky a při vlastním přecházení na zelený světelný signál pro chodce.
- Děti je možno rozdělit nejlépe do dvou skupin, s každou skupinou může pracovat jeden pedagog, který s dětmi procvičuje chodecké dovednosti:
 - ukázněná chůze po chodníku, po jeho pravé části
 - chůze dvou proti sobě jdoucích skupin
 - chůze podle světelných signálů na křižovatce
 - chůze několika skupin na křižovatce
 - přecházení vozovky mimo křižovatku
 - přecházení křižovatky podle pokynů policie
 - chůze po vozovce tam, kde není chodník

- 8) chůze jednotlivce a malé skupiny dětí po vozovce
- 9) chůze v nepřehledných úsecích vozovky jednotlivě za sebou

Dětských dopravních prostředků (jízdní kola, koloběžky, tříkolky) používáme pouze pro zpestření výuky. Zaměříme se na zvládnutí jízdy. K jízdě používáme pouze vnější okruh, kde děti jezdí ve směru hodinových ručiček. Jezdí v pravé polovině vozovky, za sebou, tak jak stanoví zákon pro jízdu cyklistů. Předjíždění dovolíme jen těm dětem, které zvládají jízdu na kole a mohou se pustit jednou rukou řídit, aby ukázaly změnu směru jízdy. Zásadně nedovolíme projíždění křižovatky bez náležitého dozoru uprostřed hřiště!

Výše zmíněných dětských dopravních prostředků můžeme využít i tak, že jedna skupina dětí jezdí po obvodu hřiště a druhá skupina současně přechází po přechodech mimo křižovatku tak, aby musela respektovat pravidla platná pro chodce. Ke zpestření výuky chodců lze použít třeba i kočárky.

- Během výcviku je nutno dbát:
 - aby děti při přecházení vozovky neběhaly, správně se rozhlížely na obě strany, poprvé nalevo – vysvětlit a názorně ukázat proč
 - aby chodily jen po vymezených, případně vyznačených plochách
 - aby při přecházení skupin do sebe nevrážely
 - aby respektovaly semafor a pokyny provázejícího pedagoga (při změně světla ze zelené na červenou na semaforu chodci na přechodu dokončí přecházení)
 - aby při jízdě na kole nebo koloběžce dodržovaly dohodnutá pravidla
 - aby jízdní kola a koloběžky uklízely podle pokynů osoby odpovědné za provoz na hřišti až po ukončení výuky – forma nácviku kázně.

2. 2. Dopravní výchova na základních školách

Význam prvotního osvojení témat dopravní výchovy v mateřských školách je nutno považovat za velmi důležitou součást při edukaci dětí zmíněné problematiky na prvním stupni základních škol. Z praxe a zkušeností při výuce dopravní výchovy na 1. stupni základní školy jednoznačně vyplývá, že děti v první třídě základní školy si odnesly z mateřských škol až překvapivě velké množství vědomostí, které jsou schopny aplikovat při probírání učiva v hodinách dopravní výchovy.

1. ROČNÍK:

Učivo probrané v mateřské škole se rozšiřuje a zpřesňuje v těchto okruzích:

- účastník provozu na pozemních komunikacích: seznámit žáky kdo je účastníkem tohoto provozu a jak se provozu účastní děti
 - bezpečná cesta do školy: seznámit žáky s rizikovými místy na cestě do školy a ze školy a vysvětlit jim, jak se vyhnout nebezpečným místům (použití přechodu, podchodu atp. ...). Co se stane při střetu chodce s osobním autem? Jede-li auto rychlostí 60 km/h, umírá 84 % chodců; při rychlosti 50 km/h umírá 45 % chodců a při rychlosti 30 km/h je smrtelně zraněno 5 % chodců. Tyto závěry vedly řadu měst (a dokonce některé země, například sousední Rakousko) k prosazování snížení maximální rychlosti v obci na 30 km/h
 - chůze po chodníku, stezka pro chodce: pravidla chůze po chodníku, zejména po které straně chodníku se chodí, hry na chodníku a pod.
 - soustředit se zejména na vysvětlení, kterých chyb se mohou dopustit jako účast-

níci provozu na pozemních komunikacích a proč

- přecházení mimo vyznačený přechod, mimo podchod (jsou-li ve vzdálenosti větší než 50 metrů)

- přelézání zábradlí

- přecházení po nesprávné straně přechodu, vrážení do kolemjdoucích

- rychlá jízda na skateboardech, na kolečkových bruslích

- nesledování okolního provozu při chůzi (čtení, být „mimo“)

- překážky provozu (obcházení, předcházení)

- odhad vzdálenosti

- bezpečné přecházení vozovky na rovném a přehledném úseku vozovky, přechod pro chodce

- důležitost použití nadchodu a podchodu: použití je povinnost, která může zachránit život

- význam světelných signálů pro chodce: přecházení na zelenou a dokončení přecházení po změně signalizace. Při přecházení vícepruhové vozovky po přechodu pro chodce, osazeného například dvěma semaforu, vysvětlit, že se řídíme světly nejbližšího semaforu. Řidiči velmi často zapomínají, že na vícepruhové komunikaci jsou povinni zastavit v případě, kdy vozidlo v pravém pruhu zastavuje před přechodem (případů, kdy vozidlo v pravém jízdním pruhu dá chodci přednost, ten vstoupí do vozovky, ale řidič v levém pruhu nezastaví a chodce tzv. „smete“, je bohužel velmi mnoho)

- nebezpečná místa pro přecházení vozovky: přecházení za vozidly, mezi zaparkovanými vozidly, šikmo přes vozovku v obcích a přes silnici ve volné krajině, před vrcholem kopce a na jiných nepřehledných místech

- vidět a být viděn: reflexní barvy a pestré oblečení za snížené viditelnosti výrazně omezuje možnost vzniku dopravní nehody s vážnými následky nejen pro chodce

- zásady bezpečného a ukázněného chování v hromadné dopravě: povinnosti cestujících v dopravních prostředcích, ohleduplnost

- chování při jízdě v automobilu: jízda na předním sedadle od 12 let při tělesném vzrůstu nad 150 cm a bezpečnostní pásy, zadržné systémy (dětské autosedačky)

- bezpečná místa pro hry: hřiště, obytná zóna, práva a povinnosti

- rizikovým faktorem pro chodce je také déšť. V prudkém lijáku a bouřce se dítě snaží co nejrychleji skrýt pod střechu, a je tak schopno bez rozmyslu, aniž by se řádně rozhlédlo, přeběhnout vozovku. Jeho odhad vzdálenosti a rychlosti jízdy přibližujících se vozidel bývá zkreslen nejen povětrnostními vlivy, ale zejména momentálním zaměřením pozornosti na „rychle se ukrýt před deštěm a nezmoknout“. Přestane uvažovat o takových věcech, jako je prodloužená brzdná dráha na mokré nebo zledovatělé vozovce.

- chodník není určen ke klouzání, případně k jízdě dětí na saních. Sáňkování s prudkým vyjetím přímo do jízdní dráhy projíždějících vozidel si každoročně vyžádá celou řadu dětských obětí. Pro zimní radovánky by rodiče měli vyhledávat jen opravdu bezpečná místa a svahy, pod nimiž nehrozí střet s vozidly.

- dopravní značky, které by děti měly znát v prvním ročníku: Stezka pro chodce, Stezka pro chodce a cyklisty, Zákaz vstupu chodců, Přechod pro chodce (svislá i vodorovná značka), Podchod nebo nadchod, Obytná zóna, Pěší zóna, Zastávka MHD, Jiný zákaz (Chod'te vlevo, Přejdi na druhou stranu)

2. ROČNÍK

- upevnění a doplnění zásad správného chování chodce: opakování a upevnění vědomostí z prvního ročníku

- chůze po silnici (krajnice – vozovka) vymezení nebezpečných míst: proč chodíme

po pravé straně vozovky v útvaru a proč po levé straně proti přijíždějícím vozidlům jednotlivě – vidět a být viděn

- chůze přes železniční přejezd bez a se závorami: nebezpečí plynoucí z porušení zákazu

- nebezpečí hrozící za snížené viditelnosti – použití retroreflexních barev, reakční doba řidiče za snížené viditelnosti

- druhy hromadné dopravy: automobilová, železniční, letecká, námořní, říční – výhody a nevýhody s ohledem na bezpečnost a ekologii

- pomoc starým lidem v městské hromadné dopravě – pravidla slušného chování v dopravních prostředcích, nastupování a vystupování, chování na zastávkách

- kázeň a ohleduplnost k ostatním účastníkům provozu na pozemních komunikacích (nepřekážet, neomezovat, neohrozit)

- výcvik základních dovedností jízdy na jízdním kole: rozjíždění a zastavování, změna směru jízdy, signály pro odbočení

- Dopravní značky, které by měli žáci znát ve druhém ročníku: Práce (na silnici), Padající kamení, Odlétající štěrk, Zúžená vozovka, Jiné nebezpečí, dopravní značky zatáček, Železniční přejezd bez a se závorami.

- Zopakování dopravních značek z prvního ročníku.

3. ROČNÍK

- upevňovat a doplňovat zásady správného chování chodce – viz první a druhý ročník

- místa a úseky, kde je chodcům vstup zakázán: dálnice, silnice pro motorová vozidla, stezka pro cyklisty, zákazové značky pro chodce

- světelné signály semaforů na křižovatkách a pokyny policisty v provozu na pozemních komunikacích, zejména při řízení křižovatky tzv. „na ruku“ – pro chodce a cyklisty a chování se na křižovatce

- pravidla pro bezpečnou jízdu na kolečkových bruslích, skateboardu, případně lyžích – vyhlášky města omezující jízdu, jízda v uzavřených parcích a ohleduplnost k chodcům

- vozidla se zvláštními výstražnými znameními a reakce na tato znamení – právo přednosti v jízdě, jak se chovat, když slyším nebo vidím výstražné znamení

- způsob přivolání první pomoci při dopravní nehodě, ošetření drobných zranění – první pomoc, důležitá bezplatná telefonní čísla

- druhy dopravních prostředků dnes a v minulosti – dějiny dopravy s ohledem na bezpečnost

- význam dopravy pro člověka a společnost, její negativní vlivy – nehodovost a ekologie

- základní pravidla pro jízdu na kole – pravidla jízdy na kole

- výcvik základních úkonů a dovedností při jízdě na kole – činnost na dopravním hřišti

- dopravní značky, které by měli znát žáci ve třetím ročníku: Hlavní pozemní komunikace (konec), Křižovatka s hlavní a vedlejší pozemní komunikací, Dej přednost v jízdě, Stůj, dej přednost v jízdě, Prikázaný směr jízdy, Stezka pro cyklisty, Stezka pro chodce a cyklisty, Zákaz vjezdu jízdních kol, Jednosměrný provoz, Zákaz vjezdu všech vozidel (v obou „a jednom“ směru), Slepá pozemní komunikace, První pomoc, Nemocnice, Policie, Parkoviště, Obec, Konec obce, Zákaz odbočování vpravo, vlevo, Dálnice, Silnice pro motorová vozidla, směrové tabule. Opakování značek již dříve probraných.

4. a 5. ROČNÍK

- upevňovat a doplňovat zásady správného chování chodce a cyklisty – opakování a testová diagnostika

- výuka a výcvik pravidel provozu na pozemních komunikacích pro cyklisty – doplňování dříve získaných vědomostí

- vyjíždění z míst ležících mimo vozovku, jízda u pravého okraje vozovky, zastavení, vyhýbání, předjíždění, odbočování, jízda křižovatkou, činnost při vyjíždění od okraje chodníku nebo od okraje vozovky, objíždění překážky silničního provozu nebo jiné změně směru jízdy

- povinné vybavení jízdního kola – podle vyhlášky; důvody, proč mít správně vybavené jízdní kolo, doporučené vybavení jízdního kola

- dovednost při základní údržbě jízdního kola, jednoduché opravy a úpravy – pracovní výchova v dílnách

- dopravní značky, které by měli znát žáci ve 4. a 5. ročníku: Zákaz předjíždění, Zákaz odbočování vpravo a vlevo, Nerovnost vozovky, Nebezpečí smyku, Provoz v obou směrech, Jiné nebezpečí, Pozor – přechod pro chodce, Děti, Zákaz stání, Zákaz zastavení, Jiný zákaz, dodatkové tabulky, Podélná čára přerušovaná, Podélná čára souvislá, Dvojitá čára souvislá, Podélná čára souvislá doplněná čarou přerušovanou, Přejezd pro cyklisty, Kruhový objezd, Výstražný kříž pro železniční přejezd.

Je třeba pamatovat na rizika a chyby, kterých se dopouští mladý cyklista při jízdě a před těmito chybami varovat: s uvedenými chybami cyklisty málokdy počítáme, a právě to může spoluzapříčinit vážnou událost – dopravní nehodu i se zraněním s následkem smrti.

Cyklista, zejména mladý a nezkušený:

- snaží se jet vždy po rovném povrchu, neočekávaně vybočuje a vyhýbá se všem nerovnostem (kolejím, ostrým hranám, vyježděným místům apod.)

- i při malých vzdálenostech využívá různé zkratky, a to i v rozporu s pravidly provozu na pozemních komunikacích

- technicky nezvládá jízdu do kopce, proto nedodrží rovnou stopu jízdy

- neumí počítat s větrem, např. při předjíždění nebo při jízdě krajinou s nepravidelně rozmístěným porostem či nerovnostmi

- nedokáže se rychle přizpůsobit změnám režimu jízdy (rozjíždění, zrychlení – velký výdej síly)

- potíže mu činí nasedání a sesedání z kola

- pro zajištění rovnováhy musí vykonávat kývavé pohyby, takže zabírá větší část vozovky

- objíždí překážku a předjíždí často s malým bočním odstupem

- dění v provozu prožívá daleko bezprostředněji; optické a akustické podněty z okolního prostředí snadno odvádějí jeho pozornost

- s jízdním kolem je na silnici pomalý a méně zřetelný než automobil, což si většinou neuvědomuje

- jízda na kole je pro dítě vlastně hrou (popojížděním); zásadně se tím odlišuje od jízd plánovaných za určitým cílem

- nesignalizuje vždy správně a zřetelně změnu směru jízdy a pokud ano, tak ne vždy včas. Často se ani neohlédne, aby se přesvědčil, že předpokládaný úkon (odbočování vlevo, objíždění překážky, vyjíždění od okraje vozovky) bezpečně provede

- nedovede správně uplatnit pravidla pro jízdu křižovatkou: přednost protijedoucích vozidel při odbočování vlevo, přednost v jízdě na křižovatce nerozlišené dopravními značkami (přednost vozidel přijíždějících zprava)

Další ročníky základní školy (2. stupeň)

Učivo dopravní výchovy, probrané na 1. stupni, se rozšiřuje především o intelektuální dovednosti:

- chápat dodržování zásad účelného a bezpečného chování a jednání účastníků „silničního“ provozu jako svoji základní povinnost, uplatňovat tyto zásady v souvislostech morální a právní odpovědnosti, kdy právní odpovědnost občana ČR počíná dovršením 15. roku věku
- uvědomovat si a v praxi dodržovat základní principy taktiky pohybu chodce a cyklisty a v tomto smyslu působit na své okolí
- znát příčiny i důsledky nesprávného chování a jednání chodců i řidičů a snažit se jim předcházet
- uvědomovat si odpovědnost za vlastní chování a jednání v dopravním provozu
- uvědoměle, ohleduplně, samostatně pomáhat ostatním účastníkům „silničního“ provozu
- umět pomoci při dopravní nehodě a znát zásady poskytování první pomoci v podmínkách, které odpovídají schopnostem a možnostem žáka 2. stupně ZŠ
- znát zásady údržby jízdního kola a prakticky je ovládat
- znát negativní vlivy dopravy na životní prostředí
- plně a bezvýhradně respektovat řízení provozu dopravními značkami, světelnými signály, jinými zařízeními a pokyny dopravní policie a uvědomovat si jejich význam

Soubor doporučení pro pedagogické pracovníky základních škol, jak úspěšně metodicky vést hodiny dopravní výchovy:

- po dohodě s vedením školy v předmětech prvouka, vlastivěda, tělesná výchova, případně v příbuzných předmětech definovat cílové kompetence absolventa ZŠ a k jejich realizaci stanovit minimální počet hodin určených pro výuku dopravní výchovy
- využít mezipředmětové vztahy
- doporučit v nových učebnicích více článků, příkladů a cvičení s dopravní tematikou
- navrhnout a realizovat pracovní sešit dopravní výchovy pro žáky 1. stupně sestavený pro specifické podmínky a možnosti své školy
- využít počítačové učebny pro práci žáků s multimediálními výukovými programy „První cesta do školy“ a „Jízdní kolo – můj kamarád“
- absolvovat instruktážní kurzy a semináře pro učitele dopravní výchovy (například semináře pořádané Katedrou didaktických technologií PdF MU v Brně a výcvik na dětském dopravním hřišti)
- systematicky pracovat například v kroužcích dopravní výchovy na základních školách se soubory makrodiapozitivů „Chodec“ a „Cyklista“

Pro rychlou orientaci v tématech, která by měla být s dětmi podle ročníků probrána, případně nacvičena, jsou sestaveny jednoduché přehledné tabulky, které jsou uvedeny v příloze č. 1.

3. INFORMAČNÍ ZDROJE

PRAMENY:

1. Infoservis BESIPu na webových stránkách mdcr
2. Národní strategie bezpečnosti silničního provozu, březen 2004

3. PC program ASPI
4. Usnesení vlády České republiky ze dne 28. dubna 2004 č. 349 o rámcové Národní strategii bezpečnosti silničního provozu
5. www.hicon.cz
6. www.uamk-cr.cz
7. Zákon o provozu na pozemních komunikacích a předpisy prováděcí a souvisící s komentářem; LINDE Praha , a.s., 2001

LITERATURA:

1. PERIODIKA. Infoservis BESIPu na webových stránkách Ministerstva dopravy
2. Petráš, R. Diplomová práce: Edukativní role preventistů Městské policie
3. Stojan, M. a kolektiv. Dopravní výchova I. díl Chodec. Metodická publikace pro dopravní výchovu na základních školách. Brno: MS Press 2004 (5. upravené vydání). ISBN 80-900915-1-2
4. Stojan, M. a kolektiv. Dopravní výchova II. díl Cyklista. Metodická publikace pro dopravní výchovu na základních školách. Brno: MS Press 2004 (5. upravené vydání). ISBN 80-900915-2-0
5. Vegrícht, V. Pracovní výtisk tématického plánu systematické dopravní výchovy na Dětském dopravním hřišti pro žáky 4. tříd základních škol
6. Votruba, J. Dopravní výchova pro 2. a 3. ročník základní školy I. díl chodec. Praha: Fortuna, Ministerstvo dopravy ČR – BESIP, 2003. ISBN 80-7168-246-2
7. Votruba, J. Dopravní výchova pro 4. a 5. ročník základní školy II. díl cyklista. Praha: Fortuna, Ministerstvo dopravy ČR – BESIP, 2003. ISBN 80-71-68-247-0

MULTIMEDIA:

1. Stojan, M. a kolektiv. První cesta do školy, Jízdní kolo – můj kamarád. Multimediální programy pro dopravní výchovu. Brno: MS Press 1995
2. Stojan, M. a kolektiv. Bezpečně na čtyřech kolech. Multimediální hra. Brno: MS Press 1998

4. PŘÍLOHY

Příloha č. 1: „Kniha besed z dopravní výchovy“ a „Kniha návštěv na DDH“ (souhrnný přehled učiva dopravní výchovy v jednotlivých ročnících na 1. stupni základní školy)

Příloha č. 2: Vybrané § ze zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích s komentářem týkajícím se problematiky dopravní výchovy

Příloha č. 3: Seznam nejdůležitějších svislých a vodorovných dopravních značek pro dopravní výchovu dětí